



Et tövær i det kalde politiske klima

Taler

Aase Wind Lionæs

Dato

10 desember 1971

Sted

Oslo

Omstendigheter

Tildeling av Nobels fredspris til Willy Brandt

1 Deres Kongelige Höyheter, Mine herrer og damer.

En ny krig kaster sin skygge over årets Nobeldag.

5 De åkre som fjorårets fredsprisvinner Norman Borlaug gjennom sin hveteforskning hadde velsignet med en rikere höst, er i dag dödens bombekraterere.

10 To utviklingsland som mer enn de fleste stater trenger freden for å bygge seg ut av sin fattigdom, India og Pakistan, er idag i krig.

Man må forferdes over i hvilken grad politikere verden over har lukket sine öyne og forherdet sine hjerter overfor de nye lidelser som i dag i disse land overgår krigens uskyldige ofre.

15

Mot denne mörke bakgrunn går takken dobbelt til dem som har satt kreftene inn for fredens sak.

Våre tanker går i dag i förste rekke til en som ikke er mere: Dr. Ralph Bunche.

20

Det var i 1950 at Ralph Bunche fikk fredsprisen for sin medvirkning til våpenstillstanden mellom Israel og araberstatene. Bunche har gjennom et langt liv vært en edel og trofast forkjemper for fredsidealet - fred mellom rasene, fred mellom folkene. I 25 år har han vært en av FN's mest uselviske tjenere.

25

Det Norske Stortings Nobelkomité vil minnes ham i dyp takknemlighet.

30 Det er i år 70 år siden Alfred Nobels fredspris ble utdelt for første gang. Prisen ble i 1901 delt mellom schweizeren Henri Dunant og franskmannen Frédéric Passy. Henri Dunants varmhjertede innsats for krigens sårede og fanger førte som kjent til dannelsen av Røde Kors i 1864 og vedtakelsen av Genferkonvensjonen. Frédéric Passys pionerarbeid for frivillig voldgift i internasjonale konflikter resulterte bl. a. i stiftelsen av Den interparlamentariske Union i 1889.

40 Ved en milepel som denne er det naturlig å stanse et øyeblikk opp og la tankene gå til den mann som gjennom sitt enestående testamente la det økonomiske grunnlag for denne den mest ærefulle av alle internasjonale hedersbevisninger.

Mange har undret seg over at Alfred Nobel hvis vesentligste forskningsområde var kjemi, gav en femtedel av sin store formue til innstiftelsen av en fredspris.

45 Det har vært gitt mange forklaringer. Kanskje kan hans beundring for den engelske dikter Shelleys fredsideal ha spilt inn, mer sannsynlig kanskje hans nære vennskap med fredsforkjemperen Bertha von Suttner. I et brev til henne fremkaster Nobel en for den tid ganske bemerkelsesverdig og profetisk ide om mulighetene for å organisere freden i verden. Han skriver følgende: «Den eneste riktige lösningen ville være en traktat der alle regjeringer forpliktet seg til
50 sammen å forsvare et hvert land som ble angrepet. Etterhvert skulle dette lede til en partiell avrustning.»

Denne Nobels visjon ble i vårt århundre ved dannelsen av FN i 1945 en av de bærende ideer i organisasjonens Charter.

55 Mange forsök er gjort gjennom disse 70 år på å sette Alfred Nobels dröm om freden ut i livet.

60 Det Norske Stortings Nobelkomité har i år valgt å gi fredsprisen til en mann som gjennom et aktivt politisk liv har hatt fredsidealet som sin ledestjerne, - forbundskansler Willy Brandt.

Willy Brandt er den fjerde tyske statsborger som er blitt hedret med fredsprisen. Vi minnes hans forgjengere:

65 Utenriksminister Gustav Stresemann, historikeren Ludwig Quidde og

journalisten Carl von Ossietzky.

70 Willy Brandt er født i Lübeck i 1913. Hans første ungdomsår faller sammen med en av de mest tragiske perioder i nyere tysk historie, nazismens frammarsj og Hitler-diktaturets krenkelse av menneskeverdet, først i Tyskland, senere også i så mange andre europeiske land.

75 I motstanden mot nazismens voldsregime formet Willy Brandts livsmønster seg. Allerede i 1933 kom han 19 år gammel som politisk flyktning til Norge. I syv viktige ungdomsår levde han som en flittig journalist i vårt land.

80 Brandt delte sin tid mellom arbeid, studier og en intens innsats for å hjelpe nazismens ofre enten de nå var flyktninger utenfor eller fanger i Hitler-Tysklands konsentrasjonsleire.

Den 23. november 1936 besluttet Det Norske Stortings Nobelkomité å gi fredsprisen (for 1935) til den tyske pasifisten Carl von Ossietzky. Ossietzky var redaktør av tidsskriftet die «Weltbühne» der han kompromissløst tok avstand
85 fra den tyske opprustning. Allerede den natt Riksdagen brendte ble han arrestert. I fem lange lidelsens og ydmykelsens år var han Hitlers mishandlede fange i konsentrasjonsleiren Papenburg-Esterwegen.

90 Albert Einstein skrev i 1946 om tildelingen av fredsprisen til Ossietzky: «Det er Nobelkomitéens evigvarende fortjeneste at den lot denne høye æresbevisning bli tildelt denne enkle martyr.»

Ossietzkys kandidatur til fredsprisen ble diskutert verden over. Heinrich Mann
95 skrev om denne strid:

«Ossi, som ikke mer kan tale eller skrive, har i sine lenker opplevet den lykke at verdens samvittighet for et öyeblikk stod fram og vitnet, og det språk den talte var hans navn.»

100

Når vi minnes at Ossietzky i 1936 til slutt ble hedret med Nobels fredspris skal vi ikke glemme det store arbeid som den unge tyske flyktning Willy Brandt nedla til støtte for hans kandidatur.

105 Og Ossietzky skuffet ikke. Dödsmerket og fengslet motstod han Görings press

om å gi avkall på prisen.

110 Da krigen kom til Norge i 1940 tvang den Willy Brandt som så mange andre til
å forlate landet. Hitler-Tyskland hadde i 1938 fratatt ham hans tyske
statsborgerskap. Som flyktning i Sverige fikk han av den norske Regjering norsk
statsborgerskap. Willy Brandt fortsatte her sitt virke for et demokratisk
Tyskland og et fritt Norge. Neppe noen annen norsk journalist har skrevet så
115 mange artikler og så mange böker om Norges kamp for friheten som Willy
Brandt. Jeg nevner bl. a. disse skriftene:

«Krigen i Norge.»

«Norge fortsetter kampen.»

«Oslo Universitet i kamp.»

120 «Norges veg til frihet»

og mange, mange andre artikler og foredrag for bl. a. i krigens første år i Sverige
å skape den nödvendige forståelse for det okkuperte Norges frihetskamp.

125 Vårt land har meget å takke Willy Brandt for fra disse vonde årene.

Da freden kom den vidunderlige våren 1945 fikk Willy Brandt flere tilbud fra
norsk, tysk og internasjonalt hold om fremtredende stillinger. Etter et år i norsk
pressetjeneste i Berlin valgte han å tjene sitt födeland slik det nå lå der i ruiner, i
130 det totale nederlags ytterste time.

Fra dette Tysklands materielle og moralske nullpunkt ville han sammen med
andre frihetselskende krefter være med og bygge opp et demokratisk Tyskland.

135 Fra hans virke i Tyskland i disse første årene husker vi best hans uredde og kloke
innsats for Berlins frihet. Når også vi utenfor Tyskland var så opptatt av
kampen om Berlins frihet og fred så var vel det fordi vi innerst inne bar på
vissheten om at et nederlag for det frie Berlin, det ville også bære med seg kimen
til et nederlag for freden i Europa.

140

Willy Brandt har uttrykt dette slik i sin bok: «Min veg til Berlin.» «Hvis vi
hadde kapitulert i Berlin ville verdensfredens sak ha stått dårligere enn den gjør.
Det gjelder å bevare freden, men det gjelder ikke mindre å sikre friheten og
hjelp til så retten kan få sitt gjennombrudd.»

Som regjerende borgermester i Berlin i kritiske situasjoner, utsatt som byen var for politisk press og uro, med reisningen av «Muren» tvers igjennom byen i 1961 viste Willy Brandt en beherskelse og et mot, jeg skulle tro ofte et
150 fortvilelsens mot som reddet Berlin for risikoen for en katastrofe av store dimensjoner.

Fra Berlin går Willy Brandts veg til Bonn og Forbundsdagen. Han ble formann for det sosialdemokratiske parti. I 1961, i 1965 og i 1969 var han partiets
155 kanslerkandidat.

Den politiske situasjon i Tyskland førte i 1966 fram til en koalisjonsregjering mellom de to største partier, de kristelige demokrater og sosialdemokratene. I denne regjering ble Willy Brandt utenriksminister og viseskansler.

160 Og det er nå med dette nye og videre politiske utgangspunkt at han på regjeringens vegne blir i stand til å ta initiativ i tysk utenrikspolitikk som pekte fram mot dagens håp om en internasjonal avspenning. Denne mulighet til en fornyelse og en klarere formulering av Tysklands utenrikspolitiske målsetting
165 ble naturligvis enda større fra 1969 da Brandt ble forbundskansler.

Et nytt kapitel i Willy Brandts liv og i Tysklands historie innledes.

170 Valget i 1969 førte som kjent til en ny regjeringskoalisjon i Tyskland, denne gang mellom sosialdemokratene og de frie demokrater. Den nye regjering med Willy Brandt som kansler og Walter Scheel som utenriksminister gjorde det i sin erklæring klart at den ville føre en politikk som ville stå både i kontinuitetens og i fornyelsens tegn. På det utenrikspolitiske område førte denne linje både til intensivering av tidligere fort politikk og til nye signaler.

175 Da Forbundsrepublikken ble dannet i 1949 fikk den som sin første kansler Konrad Adenauer. Adenauer uttalte i sin første regjeringserklæring at Vest-Tyskland hørte hjemme i den vesteuropeiske verden. Ut fra denne vurdering av den internasjonale situasjon søkte Forbundsrepublikken et organisert,
180 økonomisk og militært samarbeid med Vest-Europa.

Også flere vesteuropeiske land hadde uttrykt vilje til å begrave fortidens strid, søke ut over den trange nasjonalismes farlige rammer og bygge en fredelig

185 sameksistens også med Tyskland.

Denne fredspolitiske målsetting løste Tyskland ut av isolasjonen og dens farer og førte fram til Romatraktaten og dannelsen av det europeiske Fellesskap EEG i 1958.

190

Willy Brandt har som regjeringssjef ikke fraveket prinsippet om å utbygge det vesteuropeiske samarbeid. Tvertimot har han gitt dette en ny dimensjon idet han har understreket at et sterkt og samarbeidende Vest-Europa er en nødvendig forutsetning for at en kan komme over fra konfrontasjon til
195 kooperasjon mellom Öst-Europa og Vest-Europa.

Som kjent hadde man i det europeiske fellesskap fra begynnelsen av 1960-årene en årelang stagnasjon i forsøkene på å utvide Fellesskapet.

200 På det toppmötet som EEG hadde i Haag i 1969 avgav Brandt en erklæring om utbygging og utvidelse av Fellesskapet som har hatt stor betydning. Dette tyske initiativ var utgangspunktet for at forhandlinger om utvidelse av EEG kom igang igjen. Om Tysklands innsats på toppmötet i Haag uttalte forbundskansleren på et möte i Forbundsdagen følgende, 6. november 1970:
205 «Forbundsrepublikken har vært en drivende kraft i anstrengelsene for å styrke og utvide det vesteuropeiske samhold og samarbeid. Når det nå går framover igjen så kan også dette fores tilbake på tyske initiativ.»

Om stillingen til Den Nordatlantiske Allianse uttalte Brandt i
210 Erklæringsdebatten i Forbundsdagen den 28. oktober 1969: «Den nordatlantiske alliansen som nå i tyve år har stått sin prøve inntår også i framtiden for vår sikkerhet. Alliansens faste samhold er forutsetningen for de solidariske anstrengelser for å komme til en avspenning i Europa.»

215 Med utgangspunkt i styrken og samholdet i det vesteuropeiske økonomiske og politiske samarbeid og med støtte fra Den nord-atlantiske allianses 15 stater er det nå Willy Brandts regjering går inn for en mer aktiv avspenningspolitikk overfor Sovjet-Unionen og andre öst-europeiske stater.”

220 I sin begrunnelse for å gi Willy Brandt fredsprisen uttalte Nobelkomiteen:

«Nobelkomiteen har lagt vekt på at Willy Brandt både som

225 Forbundsrepublikkens utenriksminister fra 1966 og som dens forbundskansler fra 1969 har tatt konkrete initiativ som kan føre fram til en slik avspenning.»

Hva går så disse initiativ ut på?

230 I Regjeringserklæringen av 28. oktober 1969 er disse tiltak presisert i 4 punkter. Punkt 1 omhandler innsats for å utdype og utvide Fellesskapet EEC og styrke det politiske samarbeid.

Punkt 2 antyder en ikke-voldsavtale med Sovjet-Unionen.

235 Punkt 3 uttrykker vilje til å ta opp samtaler med Polen med sikte på å normalisere forbindelsen mellom de to land.

Punkt 4 inneholder en erklæring om at Regjeringen vil underskrive en avtale om ikke-spredning av atomvåpen.

240

Allerede i sitt første regjeringsår innfridde regjeringen løftet om å underskrive avtalen om ikke-spredning av atomvåpen.

245 Ved dette første skritt hadde Brandts regjering banet veien for en meningsfylt dialog mellom Öst og Vest.

250 Brandt hadde her ved sin raske handlemåte bidratt til å skape større klarhet og tillit til Forbundsregjeringens vilje til avspenning. En avspenningspolitikk som kan føre folkene i Europa sammen forutsetter at begge parter stiger opp av den kalde krigens skyttergraver. I en bok som kom ut alt i 1944 i Stockholm med titelen: «Efter Segern» skrev Brandt: «Den dag vil komme da hatet er glemt, det hat som i krig er uunngåelig. En gang må det Europa bli virkelighet hvor vi kan leve som europeere.»

255 Brandts östpolitikk er et forsøk på å begrave hatet og i godviljens ånd å søke forsoning tvers over krigens massegraver. Hvor gjerne han personlig på sitt lands vegne vil tjene denne forsoningsoppgave viser hans knefall ved det jødiske minnesmerke i den tidligere ghetto i Warszawa.

260 Det første konkrete resultat av Brandts avspenningsforsøk overfor Sovjet-Unionen var undertegningen av en ikkevolds-avtale i Moskva den 12. august

1970. Det blir slått fast i denne avtalen at alle stridsspørsmål skal løses på fredelig vis. Dernest at freden bare kan sikres ved at ingen av partene krenker andre staters grenser. Begge stater erklærte at de ikke hadde territoriale krav overfor andre stater. De ville respektere alle andre staters integritet innenfor de nåværende grenser. Endelig understreket partene ønskeligheten av et utvidet samarbeid på det økonomiske, tekniske og kulturelle området.

Forbundsrepublikken presiserte i et brev fra utenriksminister Walter Scheel til utenriksminister Gromyko at avtalen ikke stod i strid med Forbundsrepublikkens politiske målsetting som var å virke for en fredelig ordning i Europa som kunne gjøre det mulig for det tyske folk å gjenvinne sin enhet gjennom fri selvbestemmelse.

Ved undertegningen av denne avtalen, holdt Willy Brandt fra Moskva en fjernsynstale til det tyske folk. Han henviste til sin regjeringserklæring der det heter:

«Våre nasjonale interesser tillater oss ikke å stå mellom Öst og Vest. Vårt land trenger samarbeid og samforstand med Vest-Europa og forståelse med Öst-Europa. Det tyske folk trenger freden i dette ords fulle betydning også med Sovjet-Unionen og alle folk i Öst-Europa.» Og han fortsatte: »Dette var og er vår rettesnor, og avtalen tjener dette fredsverk.»

Kort etter denne Moskva-avtale ble det i Warszawa den 7. desember 1970 undertegnet en normaliseringsavtale med Polen. Det viktigste i denne avtalen var at Forbundsrepublikken erkjenner de faktiske forhold når det gjelder Polens Vest-grense dvs. Oder-Neisse-linjen. Videre slås det fast at de to land ikke har territoriale krav overfor hverandre.

Et tysk ønske som ikke behandles i avtalen ble imøtekommet, nemlig at de tysk-ættede som levde i Polen skulle få adgang til å reise ut hvis de selv ønsket det.

I en tale Willy Brandt holdt fra Warszawa til det tyske folk uttalte han bl. a.:

«Jeg er meg bevisst at dette er en vanskelig reise. Den vil være av betydning for en framtid i fred. Avtalen i Warszawa skal sette en sluttstrek over lidelser og offer i en ond fortid. Den skal bygge bro mellom to stater og to folk. Den skal åpne vegen for at atskilte familier skal kunne forenes og at grensene skal skille

mindre enn för.»

305 Forbundsregjeringen tok det forbehold at disse to avtaler bare kunne bli lagt fram til ratifikasjon i Forbundsdagen dersom det ble sluttet en avtale mellom de fire okkupasjonsmakter som sikret Vest-Berlins tilknytning til Forbundsrepublikken.

310 Ved den firemaktsavtale som ble sluttet den 3. september i år om Vest-Berlin synes denne forutsetning å være oppfylt. I denne rammeavtale er de fire okkupasjonsmakter enige om at det ikke skal nyttes trusler om maktbruk i byen og at alle problem skal løses ved fredelige midler.

315 Trafikken mellom Vest-Berlin og Forbundsrepublikken er lettet og vest-berlinernes reisemuligheter vis à vis Öst-Berlin og DDR er blitt større. Fra et menneskelig synspunkt sett er naturligvis dette at befolkningen i Vest-Berlin skal kunne besøke sin familie bak «Muren» noe av det viktigste. Avtalen betyr at det er slutt på en periode der Vest-Berlin var stedet for en konfrontasjon mellom Öst og Vest som hittil har fort til politiske kriser som nærmet seg krig.

320

Om denne avtalen sier Brandt i et intervju i avisen «Die Zeit» i november i år:

325 «Naturligvis kan Berlin-avtalen ikke løse alle langsiktige problem for byen. Det vil bare bli mulig når vi er kommet en europeisk fredsordning betraktelig nærmere. «Muren» bli stående. Men den er blitt mer åpen.»

Disse fire problemkompleks som jeg her kort har forsøkt å skissere omrisset av utgjør kjernen i Willy Brandts samarbeids- og avspenningspolitikk. Den kan kanskje bane veien for ytterligere tiltak for å redusere spenningen i Europa.

330 Willy Brandt nevner selv i et intervju at det finnes håp om en gjensidig reduksjon av de militære styrker og rustninger i Europa, især i Sentral-Europa.

La oss håpe at slike tiltak i Europa på lengere sikt kan være forløper for en global fredsordning.

335

Til Nobeldagen ifjor sendte den sovjet-russiske forfatter og prisvinner i litteratur for 1970, Alexander Solzjenitsyn, et brev til Svenka Akedemien der det bl. a. heter:

«Imidlertid kan jeg ikke forbigå det bemerkelsesverdige sammenfall at dagen for overrekkelsen av Nobelprisene og Menneskerettighetsdagen er den samme. Nobelprisvinnerne kan ikke unngå å føle ansvar foran dette sammentreff.»

345 Willy Brandts fredsplan for Europa borger for at et slikt ansvar er tilstede.

Hans fredsverk innebærer mulighetene for at menneskene i alle land skal kunne leve et mer menneskeverdig liv i frihet for frykt. Det menneskene vil er å leve i et Europa uten stengende murer og rakettbesatte grenser, et Europa der - for å tale
350 med Henrik Wergeland - en rosenhekks lutende grene, var nok til et grensedele.

Utgangspunktet for Willy Brandts fredsverk har ikke vært det beste. Vi har gjennomlevd en av historiens mest barbariske kriger. Vi er midt oppe i en ödeleggende krig i Söröst-Asia. I Midt-Östen står menneskene rustet til tennene
355 mot hverandre. I India og Pakistan forbereder en seg på å fore krigens utarming inn over land der tusener av barn dör av sult og millioner av hender strekker seg mot himmelen i bonn om et måltid mat. I disse fattige land er det öyensynlig bare rikdom på våpen. En må i denne forbindelse minnes Franklin Roosevelts ord: «Mer enn en slutt på krig trenger vi en slutt på begynnelsen til alle kriger.»

360

Jeg ser et håp i dette at årets prisvinner er en aktiv politiker av internasjonalt format. Han har derfor større muligheter og større ansvar enn andre til å gjøre en innsats som kan bære fredens etterlengtede frukter. Vi kan konstatere at hans fredspolitik har fört med seg et tövær i det kalde politiske klima - en telelösning
365 som gir oss håpet om en ny fredens vår over Europas frosne jord.

Dette er ikke en lettvent éngangsoperasjon. Det er nok av skeptikere og lyseslukkere som minner oss om det. Kampen for freden er en langsiktig og kontinuerlig prosess - freden må erobres på ny og på ny hver eneste dag.

370

Men menneskene kan ikke leve uten håp og uten tro. Derfor vil vi håpe og derfor vil vi tro at den forsoningens hånd som Willy Brandt har rakt over gamle fiendegrenser også vil bli mottatt i den samme godviljens ånd.

375 Oppfylles dette fredshåp vil Willy Brandt leve i vår historie som Tysklands store freds- og forsoningskansler.

380 **Kilde**
Les Prix Nobel en 1971, s. 65-71.

Emneoversigt
Andre verdenskrig, Den kalde krigen, Fred, Nobelpris, Nobels fredspris, Nobeltale, Politikk, Tyskland

385 **URI**
<https://www.virksommeord.no/tale/et-tovaer-i-det-kalde-politiske-klima>

390

395

400

405

410

415